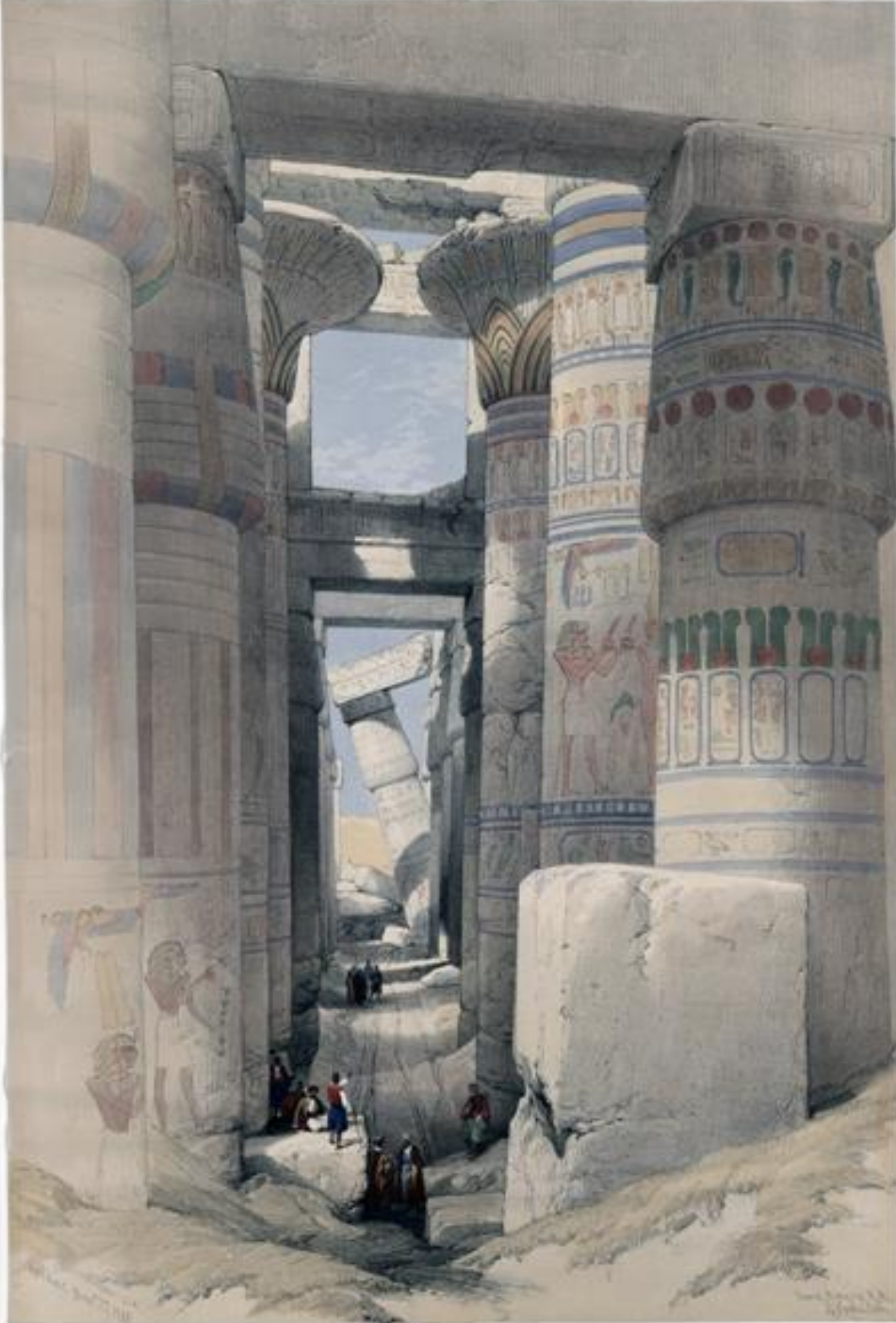

Eski Mısır Dini

Tarihin bilinen en eski ve en
gizemli uygarlıklarından birisi

MÖ 5000-4000'lerde
(Neolitik Çağ) Nil boyundaki
göçebe toplumların yerleşik
hayata geçtikleri şehirleri ve
şehir devletlerini inşa
ettikleri ifade edilmektedir.

İlk olarak ortaya çıkan küçük
krallıklar, Nehen kralları
tarafından hakimiyetleri
altına alınıp birleştirilerek
Mısır'ın siyasal ve kültürel
birliğini sağlamışlardır.

MÖ 3100'lerde Aşağı ve
Yukarı Mısır kral Menes
tarafından birleştirilip Menfis
adıyla yeni bir başkent
kurulur.

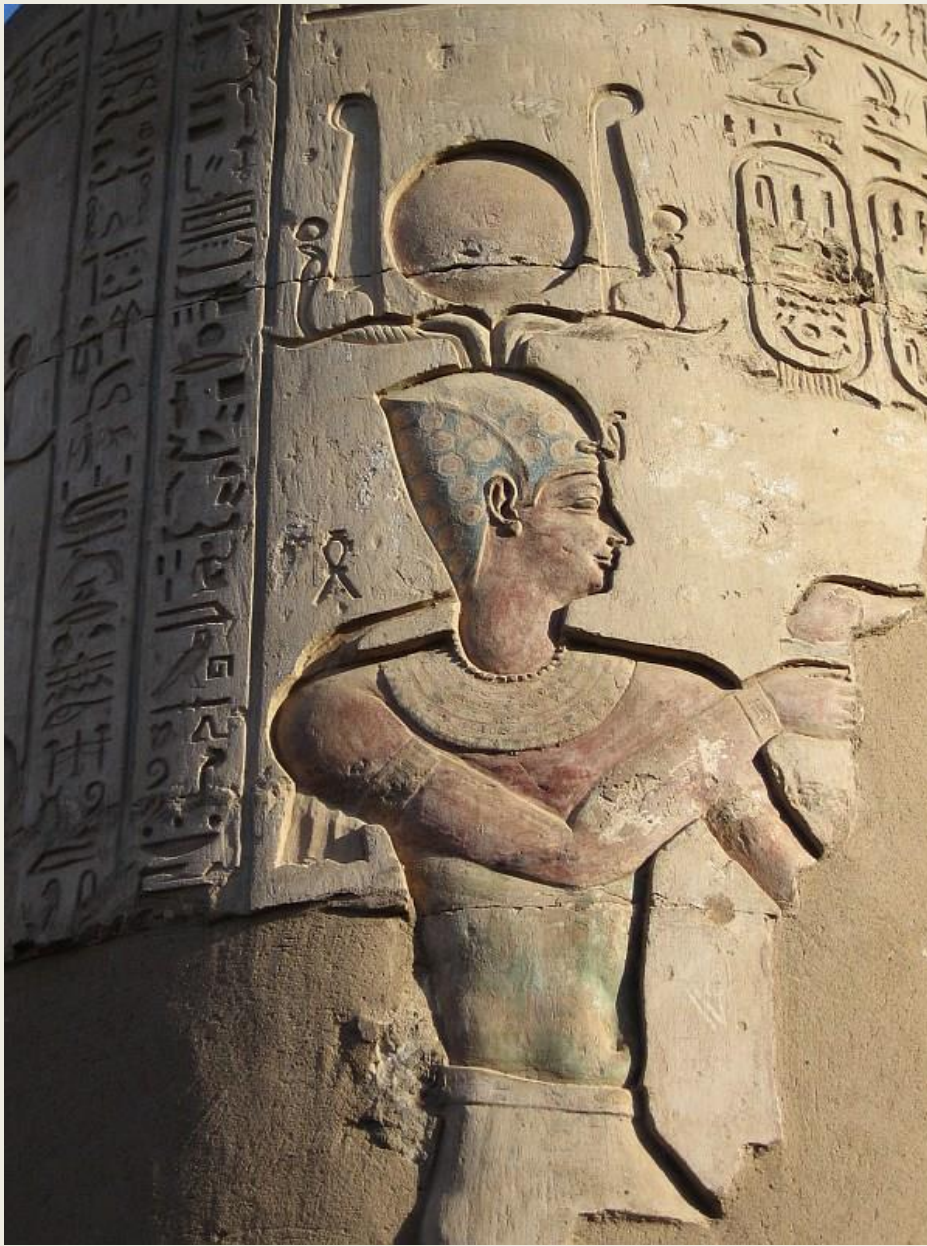

Piramitlerin yaklaşık olarak MÖ 2613-2494 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Mısır önce Asurluların daha sonra da MÖ VI yy.'da Perslerin saldırısıyla yıkılır.

MÖ 332'de İskender Mısır'a girer.

İslami döneme kadar da çoğunlukla Roma egemenliği altında kalır.

- Mısır dini üzerinde Yunan ve Latin yazarlar bize bir çok bilgiler vermişlerdir. Bunların başında M.Ö. 5. Yüzyılda Mısır'ı ziyaret etmiş olan Herodot vardır.
- Mısır dinini tanıma olanağı veren diğer belgeler, eski anıtlardan, yazıtlardan, papirüslerden oluşmaktadır. Mısır metinleri **hiyeroglifik** (küçük resimlerden oluşan), **hiyeratik** (rahipler tarafından kullanılan, ruhani olan), **demotik** (halk tarafından kullanılan) harflerle yazılmış bulunmaktaydı ve bu metinler uzun zaman okunamamıştır.
- Tanrılarda insanlara benzerler ve daha güçlüdürler.
- Mısır dininde totemizmin bir çok kalıntılarına, izlerine rastlamaktayız. Bunlar ölümlerin ileriki yaşamlarına verilen önemle beliren bir animizm; ve kimilerinin tek tanrıcılığa doğru yöneltmek istedikleri bir çoktanrıclıktır.

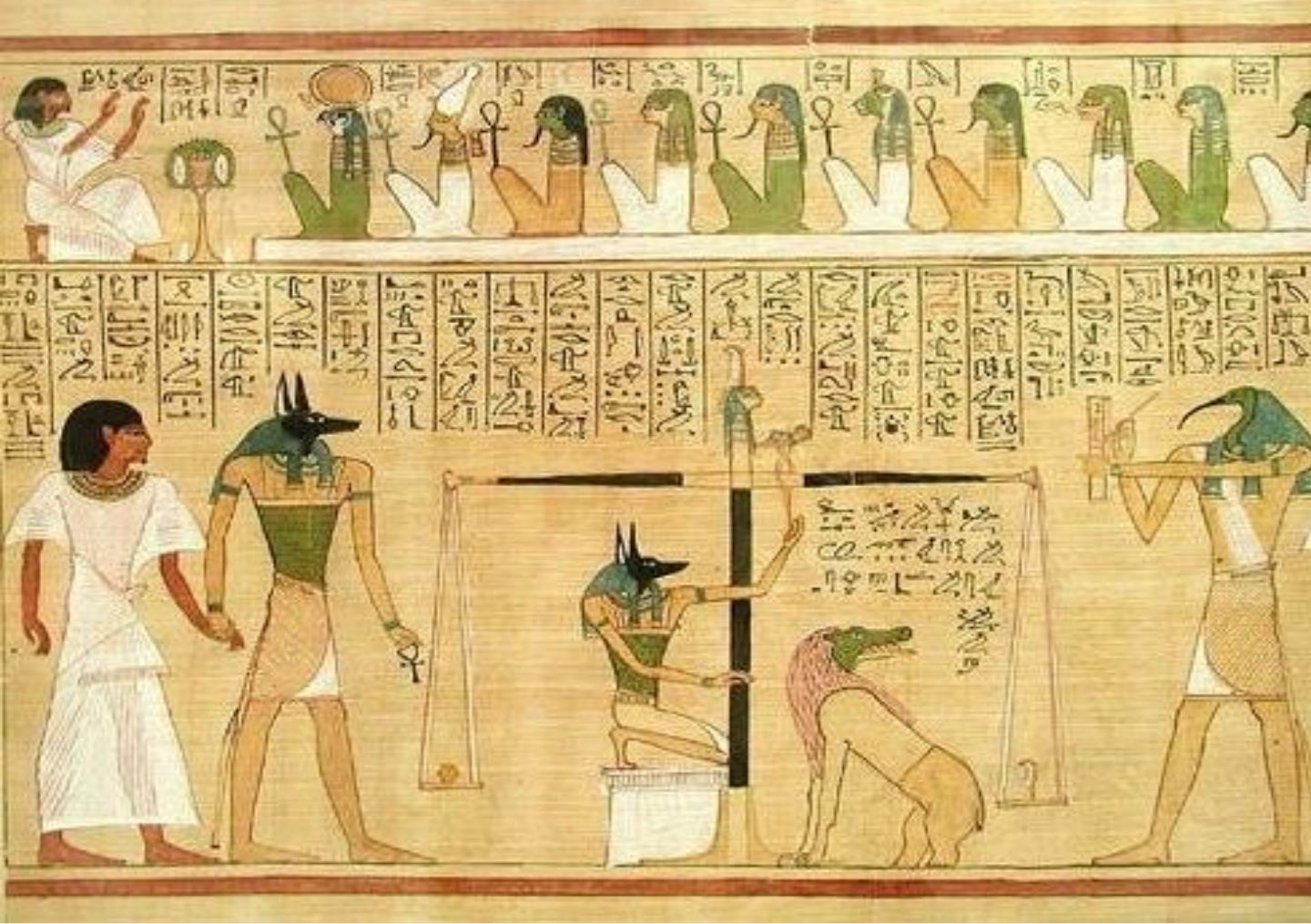
DİNİ LİTERATÜRLERİ

Hiyeroglif çözümlmelerinden sonra yapılan kazılarda piramitlerde, mezar taşlarında, mabed duvarları, sandukalarda ve papirüs sayfalarında bazı metinler bulunmuştur. Bunların kutsal metin vasıfları tartışmalı olmakla birlikte Mısır dinine ilişkin önemli bilgiler vermektedirler.

Hikmetler Kitabı: hikaye, şiir ve efsanelerle birlikte ahlaki kaideleri de içermektedir.

Piramit Metinleri (Ehramlar kitabı), biri 5. Diğeri 6. Hanedandan kalma olan, Sakara'daki beş küçük ehramın delhizleriyle, duvarlarına kazılmış metinlerin derlenmiş biçimidir, içinde dinsel ayinlerle ilgili metinler ve kralın öbür dünyadaki yazgısı hakkında bir takım formüller vardır.

Tabut Metinleri (Sandukalar Kitabı), orta imparatorluk döneminden kalmadır; tahta sandukaların içlerine işlek hiyeroglif harfleriyle yazılı metinlerden meydana gelmiştir; ölüyü öbür dünyada tehdit eden tehlikelerden korumak amacını güden ve ona orada hoş bir yaşam sürme olanağını veren formüllerle doludur. Yılanlarla ve devlerle nasıl mücadele edecekleri öğretilir. Bunun için büyülü formüller ve sözler yer almaktadır. İnsanların ölüm sonrası hesaba çekilmelerine ilişkin resimleri de ihtiva eder. Ölüler kitabın ilk hali olarak kabul edilmektedir. **Bu kitap aynı zamanda elde mevcudu bulunan dünyanın en eski kutsal kitabı olarak kabul edilir.**

Kitaptan alınan bu resim Ölüm sonrası, bir kişinin kalbinin tartılmasını göstermektedir.

Ölümler Kitabı, Ölümlerin mezardaki hayatlarını gösteren ve ahiret için ölümlere bilgi vermek amacıyla mezarlara konulmuş veya yazılmış metinlerdir. **Bunlar da ölünün yeni hayatı nasıl kazanacağı, Tanrı Osiris gibi yeniden nasıl dirilecekleri öğretilmektedir.** İnsanların ölüm sonrası hesaba çekilmelerine ilişkin resimleri de ihtiva eder.

Kitabın bölümleri papirüs tomarlarında toplanmıştır; kitapların çok özenle yazılmış kimi nüshaları resimlerle süslüdür.

Resimde Tanrı RA'nın öte dünyaya yaptığı bir yolculuk tasvir edilmektedir.

Ölülerin sonradan yaşamaları sorunu Mısırlıların bir hayli ilgilendirmiştir. İnsan aynı anda **bir beden, bir gölge, bir tasvir, bir ad, bir ruh (ba) ve eş (ka)** idi. Bu öğeler gelecekteki yaşamda bir rol oynamakta ya da oynamaya yetenekliydi.

İnsan bedeninin, ölünün düşmanlarınca sakatlanmaması, parçalanmaması gerekmektedir. Neolitik çağdan başlayarak ölümler(torunlarını seyredebilsinler diye) yüzleri konutlara dönük olarak mezarlara yerleştirilmişlerdir, çoğu kez elleri ağızlarının yakınındadır, avuçlarında ve başlarının çevresinde buğday taneleri vardır. Ceset hemen tahnit edilir (içi boşaltılarak, temizlenir, kurutulur) ve mumya haline sokulur.

Ceset yani mumya, sonsuzluk evi denilen bir ölüm anıtına yerleştirilir. **Eski imparatorluk çağında firavunlar piramitlerin/ehramların içine gömülür.**

KAİNAT TASAVVURLARI (Kozmogoni, Teogoni ve Antropogoni)

- Kozmogoniye ilişkin bir tümseğin, bir nilüfer çiçeğinin (lotus) veya bir yumurtanın İlk Suların üzerine çıkışı anlatılır.
- Oluşum (evrenin ortaya çıkışı), insanların ve tanrıların olmadığı, ölümün olmadığı kaos denizinde başlar. Karalar ve denizler ortaya çıkar. Sonra da güneş, diğer tanrılar ve insanlar yaratılır.
- **Yaratıcı tanrı olarak her kent kendi tanrısını öne çıkarır.** Sonuçta da her kent dolayısıyla kentin merkezindeki tapınak “Dünyanın Merkezi” ve Hayatın Başladığı yer olarak kabul ediliyordu.
- **Atum en üstün ama görünmeyen, gizli Tanrı’dır. Re** ise tam anlamıyla görünür bir Tanrıdır.
- Teogoni ve kozmogoni konusunda da tek bir mitten söz etmek mümkün değildir. Farklı anlatılar söz konusudur. Bunlardan birisine göre ilk başta üçlü bir tanrı vardır: **Re – Atum – Khepri (Khepri doğan güneş; Re tepedeki güneş; Atum batan güneş olarak da ifade edilir.)**
- Bu üçlü ilk tanrısal çifti **Şu (hava) ve Tefnut’u** yaratır. Onlardan da **Geb (Yer)** ile **tanrıça (Nut)** ortaya çıkar. Sonraki yaratılışı ise **Demiurgos** balgam çıkararak yaratır.
- Bu ifadeler **bütün yaratılışın üstün tanrının tözünden kaynaklandığı ve her şeyin ondan neşet ettiğini** anlatır.

KAİNAT TASAVVURLARI (Kozmogoni, Teogoni ve Antropogoni)

-Yeryüzünü erkek, göğü dişi olarak tasavvur ediyorlar. Bu resim ve kabartmalarda el parmak uçlarına doğru eğilmiş, yarım daire şeklinde bir görüntü oluşturan bir kadın ve altta uzanmış bir vaziyette duran bir erkekle tasvir edilir. **Aradaki diğer tanrılarda göğün dengede kalmasına yardımcı olurlar.** Erkek ve kadın birlikte yer ve göğü yani dünyayı oluştururlar.

-Bu durum Ortadoğu dinsel geleneklerinin bir çoğuna terstir.

-İnsanın kökenine ilişkin mitler çok belirgin değildir.

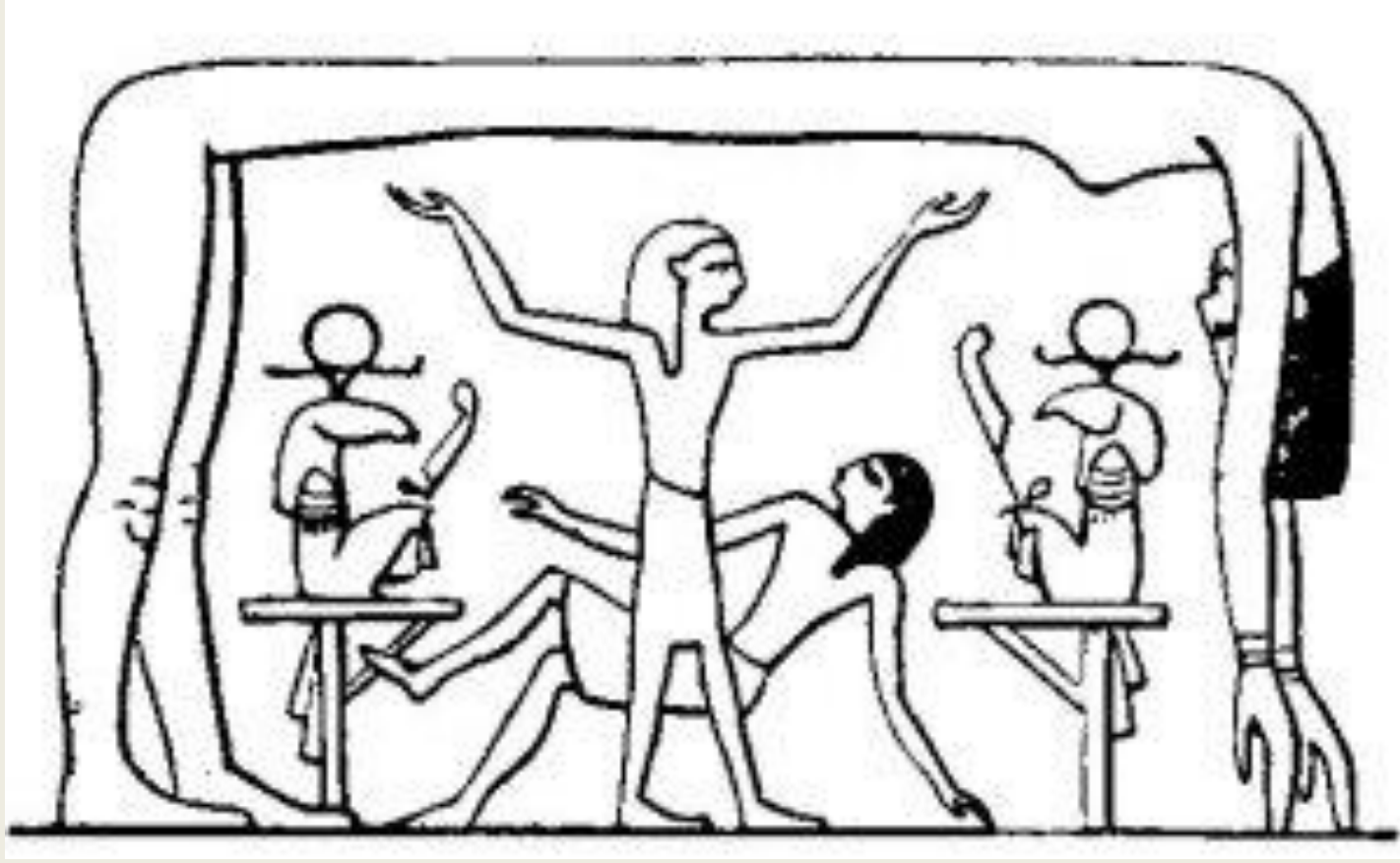
-İnsanlar güneş Tanrısı Re'nin gözyaşlarından doğmuşlardır.

-Bir başka metinde de Ptah'ın insanları çömlek çarkında kilden yaptığı anlatılır.

MÖ 2000'lere ait bir metinde insanlardan şöyle söz edilir:

“Tanrı'nın sürüsü insanlar, gereçlerle iyi donatılmıştı. O (Güneş – Tanrı) onlar için gök ve yeri yaptı... burun deliklerini canlandırmak için havayı yaptı. Çünkü onlar onun etinden çıkmış kendi suretleriydi. Gökte parlar, onlar için bitkileri ve hayvanları, onları beslemek için kuşları ve balıkları yapar...”

Tanrı Re insanların kendisine karşı fesat kurduklarını keşfedince onları yok etmeye karar verir. Katliam görevini **HATHOR'a** verir. Fakat Tanrıçanın bütün insan ırkını tamamen yok edeceğini anlar ve tüm insanların yok olmasını engellemek için tanrıçayı sarhoş ederek katliamın önüne geçer.

KAİNAT TASAVVURLARI (Kozmogoni)

-Gökyüzünü bir okyanus olarak düşünürler. Tanrılar burada gemilerle seyahat ederler.

-Güneş her akşam dünyanın altındaki karanlık nehirden geçerek ertesi sabah yolculuğuna kaldığı yerden devam eder.

Mısır Dini'nde Kutsal Hayvanlar

Mısır dinine göre **tanrısal varlıklar insan biçimine girmezden önce hayvan şekline bürünmektedir**. Bu nedenle *hayvan, insana göre çok daha gizemlidir*.

Mısır'daki kutsal hayvanlar ülkenin her yerinde saygı görürler; örneğin **kedi** bunlar arasındadır: *İran hükümdarı Kavus M.Ö. VI. Yüzyılda Mısır'ı ele geçirmek istediği zaman askerlerinin önüne kedilerle leylekler yerleştirme kurnazlığını göstermiş, Mısırlılar da bunlara karşı silah kullanmaya cesaret edememişlerdi*.

Bir başka kutsal hayvan **timsahtır**. Herodot kulakları ve önayakları mücevherlerle süslü timsahlar görmüştür.

Belirli kimi niteliklere ve işaretlere göre tek tek seçilen kutsal hayvanlar da vardır, örneğin **Apis boğası** beyazdır ve alnında üçgen biçimi bir beyaz leke vardır.

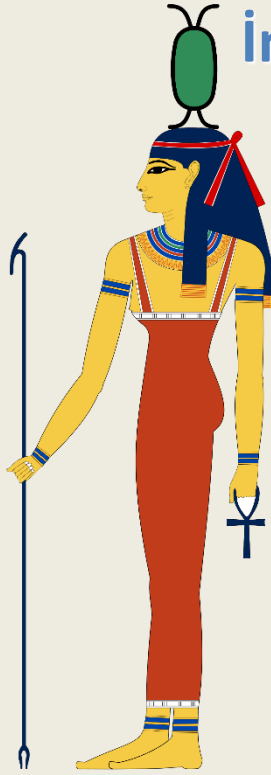
APIS (Hap, Hep, Hapi) Eski Mısır'da güneş disk ve kıvrılmış kobra suretlerini taşıyan bir boğa şeklinde tasavvur edilen bir ilahi varlık. Ptah'ın kutsal hayvanı olarak kabul edilen Apis'i temsilen Memphis'de gerçek bir boğa bulundurulur ve bu, Ptah ve Osiris'in bir inkarnasyonu olarak görülürdü. Başlangıçta Nil tanrısı Hapi biçiminde olan Apis, muhtemelen bereketle ilişkili bir uluhiyet olmalıdır.

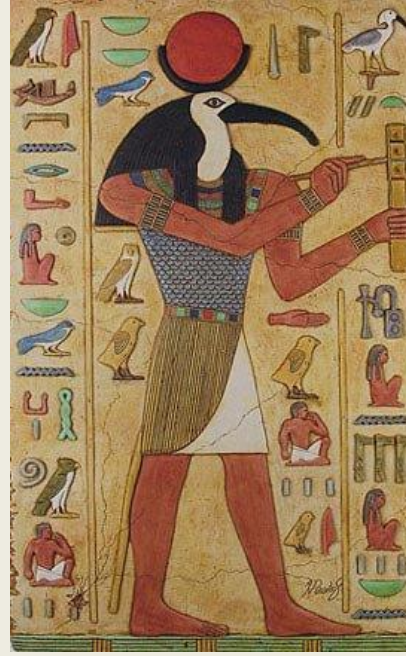
Zoomorfizm - Antropomorfizm / Hayvan ve İnsan Biçimli Tanrı Tasvirleri

1. Bastet: Arslan başlı ya da kedi başlı savaş tanrıçası

2. Neith: Başında kırmızı taç ya da iki çapraz ok ve kalkan ile savaş ve av tanrıçası

3. Thoth: Balıkçıl kuşu başlı, çoğunlukla başında bir yarım ay taşır/yazma ve sayma tanrısı

4. Ra (Re Harahti): Başının üstünde güneş kursu ile, şahin başlı güneş tanrısı

Horus: Şahin başlı ya da şahin şeklinde iki taçlı Gökyüzü Tanrısı, Mısır'ın İlk Devlet Tanrısı

Horus: Şahin biçimde

Sobek: Timsah ya da Timsah Başlı Tanrı

Seth: Kötülük Tanrısı olarak kabul edilir. Kuzey mekanı olarak kabul edilir: Çöl Fırtına Tanrısı. Tanrı Osiris'in erkek kardeşidir.

Seth kardeşi Osiris'i öldürür. Isis eşini ölümler diyarından geri getirmeyi başarır.

Güneş tanrısının önemi büyüktür. Mısır dininin en merkezinde o yer alır.

En yaygın ismi **Re/Ra**'dır.

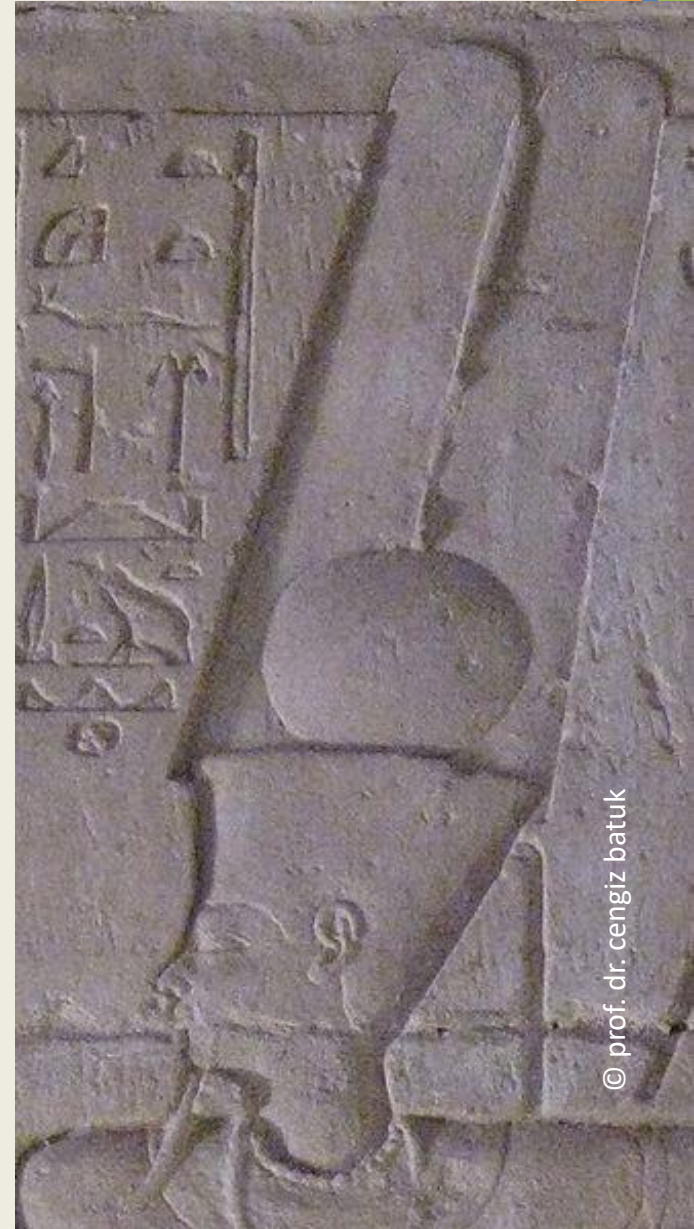
Re, ilahların dedesi ve aynı zamanda her firavunda yeniden vücutlaşan **“ilahi hükümdar” (tanrı-kral)** olarak kabul edilir.

Kahire yakınlarındaki **Helyopolis kült merkezidir.** Ölü böceği onun sembollerinden birisidir.

Gemisiyle dünyanın etrafında dolaşır. **Gece karanlık nehirden geçerken ölüler onu selamlar.**

Diğer tanrılarla birleşerek birliktelikler oluşturur. Teben şehrinin mahalli tanrısı Amon, Teben başkent olunca onunla birleşerek **“Amon-Ra”** olmuştur.

Tanrıçalar arasında en önemlisi **İsis** (İziz)'dir. İsis genellikle kucağında oğlu tanrı **Horus**'u tutarken tasvir edilir. Bu görüntü Hristiyanlıktaki Meryem'in kucağındaki İsa tablolarıyla aşırı derecede benzeşmektedir.

isis

Eski Mısır tanrısallık varlıklarının en önemlilerinden birisi; **ideal annelik ve kadınlık sembolü; ana tanrıça.**

Bir verimlilik tanrıçası olan İsis, Osiris'in kızkardeşi ve karısı, Horus'un ise annesidir.

Onun yeryüzü tanrısı **GEB** ile gökyüzü tanrıçası **NUT**'un kızı olduğuna inanılır.

Mitolojiye göre İsis, kocası yeryüzüne Mısır kralı olarak hakim olduğunda tebasına un yapmayı, ip eğirmeyi ve hastalıkları iyileştirmeyi öğretmiştir.

Ayrıca onun evlenmeyi tesis ettiğine de inanılır. Bundan başka o, kocasının yokluğunda onun yerine hükmetmiş ve kocası öldüğünde ise onun cesedini aramıştır.

Ancak buna mani olmak isteyen **Seth**, **cesedi 14 parçaya ayırarak her bir parçayı uzak bir yere atar.**

İsis daha sonra bu parçaları birleştirerek cesedi mumyalar ve böylelikle Osiris ebedi hayatta tekrar restore edilir.

İsis

İsis kültü Mısır'dan başka Roma'da da yaygınlaşmış ve orada o, çekici olgun bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir.

Roma'da 29-31 Ekim tarihlerinde onun adına düzenlenen **festivaller** kutlanırdı. **Kötü ruhları kovmak için çingirak ve Tat adı verilen sihirli bir düğüm tanrıça İsis'in kutsal sembolü olarak kullanılmıştır.**

Ayrıca İsis, kutsal isim Ra'yı keşfeden tek uluhiyettir. O , **bir sihirli yılanla Ra'ya işkence ederek, ondan isminin gizli anlamını açıklamasını sağlamıştır.** İsmi gizli anlamını kavramak ise ona hayat gücü vermiştir.

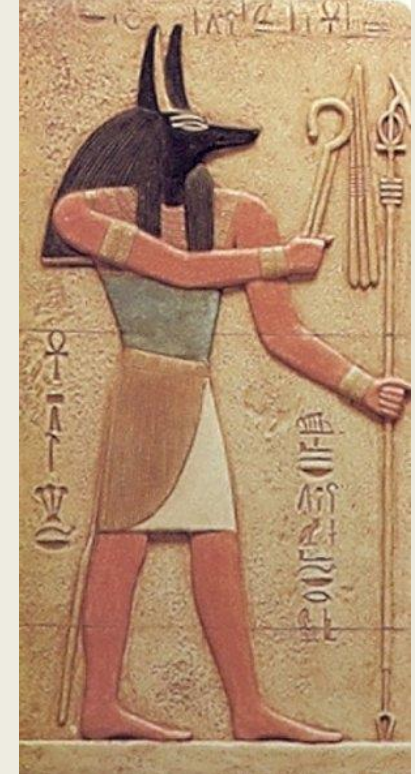
HORUS

OSIRIS

OSIRIS, HORUS VE ANUBIS

ANUBIS

Hristiyanlııda etkilediği düşünölen ISIS, OSIRIS ve HORUS, üçlüsü Mısır mitolojisinde önemli bir yer tutar.

Osiris, kardeşı Seth tarafından bir tabutun içine kapatılarak öldürölür. Tabutla beraber ceset Suriye'deki Biblos'a kadar sürüklenir. Diğer bir rivayete göre de bütün bedeni parçalanarak tüm ülkeye dağılır. Karısı İsis, onu aramaktan vazgeçmez. Ölüm çığlıkları atarak onu arar. Sonrasında Osiris'i tekrar hayat kavuşturur.

Osiris diriliş sonrası yer altı dünyasının hükümdarı olur.

Horus ise dünyanın hükümdarı ve tüm firavunların atası sayılır. **Firavunlar aynı zamanda onun inkarne olmuş hali olarak kabul edilir.**

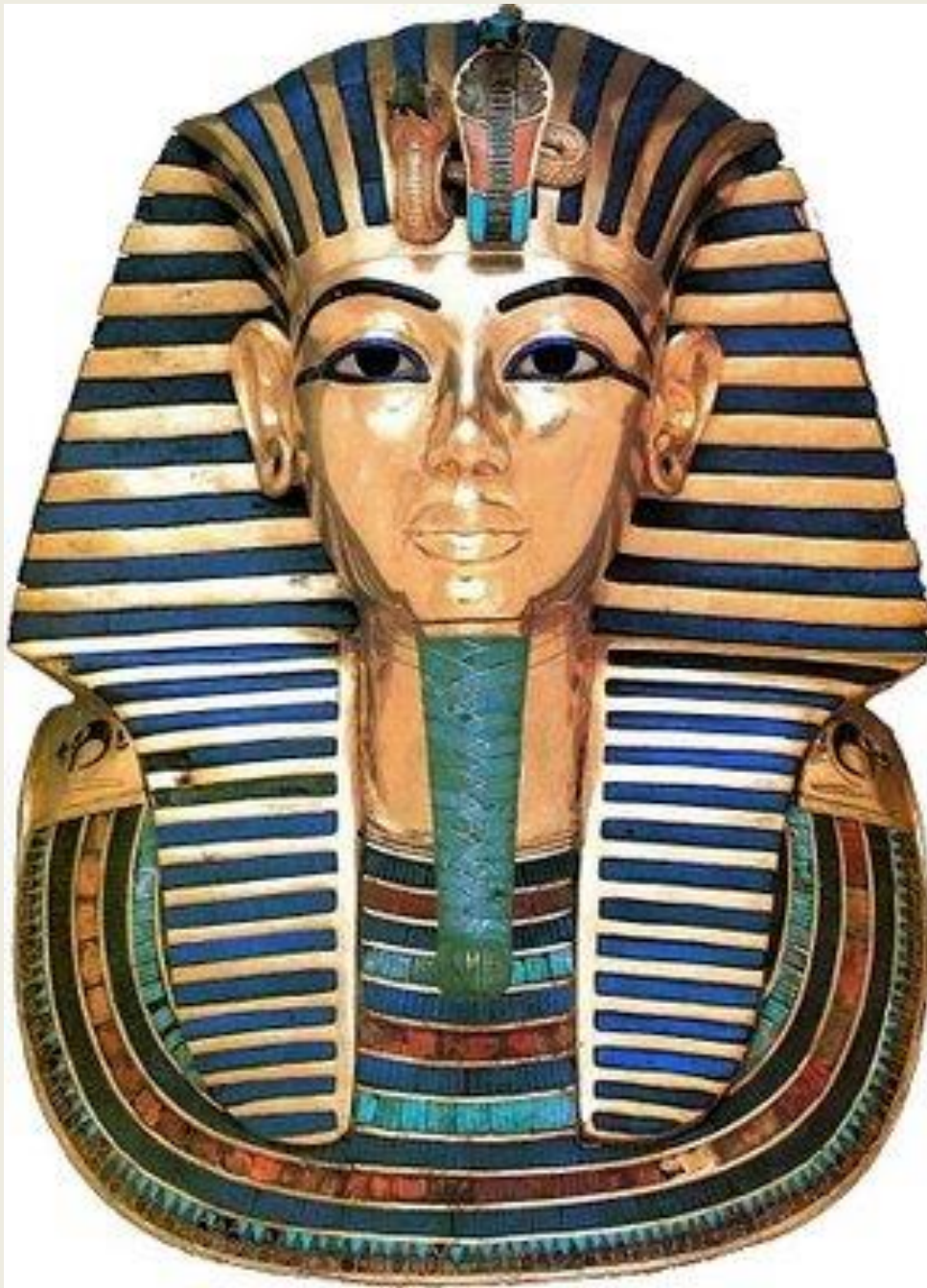
Osiris aynı zamanda kurumuş bir ağaçla ve kütökle de tasvir edilir. Bu yönüyle de tabiatın ölüm ve dirilişini ifade etmektedir.

MONOTEİZM ya da REFORM TEŞEBBÜSÜ (MÖ 1377-1358)

- Yeni Krallık döneminde Mısırlıların sapkın olarak kabul ettikleri bir dönem söz konusudur: monoteizm.
- Bu dönemde **Akhenaten** (4. **Amonefis**) Güneş kursu **Aton** (Aten) lehine olarak diğer tanrılara tapınmayı yasaklar.

4. Amonefis, bir çok alanda ve dinde reformlar yapar.

- Bütün mısır tanrılarını kaldırarak tek tanrı ve varlık olarak Aton adını verdiği güneş kursunu yerleştirmek ister.
- Kendisine “**Aton hoşlandı**” anlamına gelen **Akhenaten** (**Eknaton**) ismini verir.
- **Başkenti de Teben’den Tell el-Amarna’ya taşır.**
- Rahipler onun bu teşebbüsünü sapkınlık olarak değerlendirirler. Asya’da kaybedilen toprakların nedeni olarak bu sapkınlığı gösterirler.
- O öldükten sonra da oğlu reformları tersine çevirerek Amon-Ra’yı eski yerine oturtur, başkenti de tekrar Teben’e taşır.
- Bu dönem Yusuf (a.s.) dönemini çağrıştırmaktadır.

Firavunlar güneş ilahının oğlu olarak yani tanrı olarak kabul edilirdi.

Firavunlar için yapılan ibadetler onların ölümü sonrasında başlardı.

Yaşayan güneş ve dünyadaki güneşin sureti olarak görülürdü.

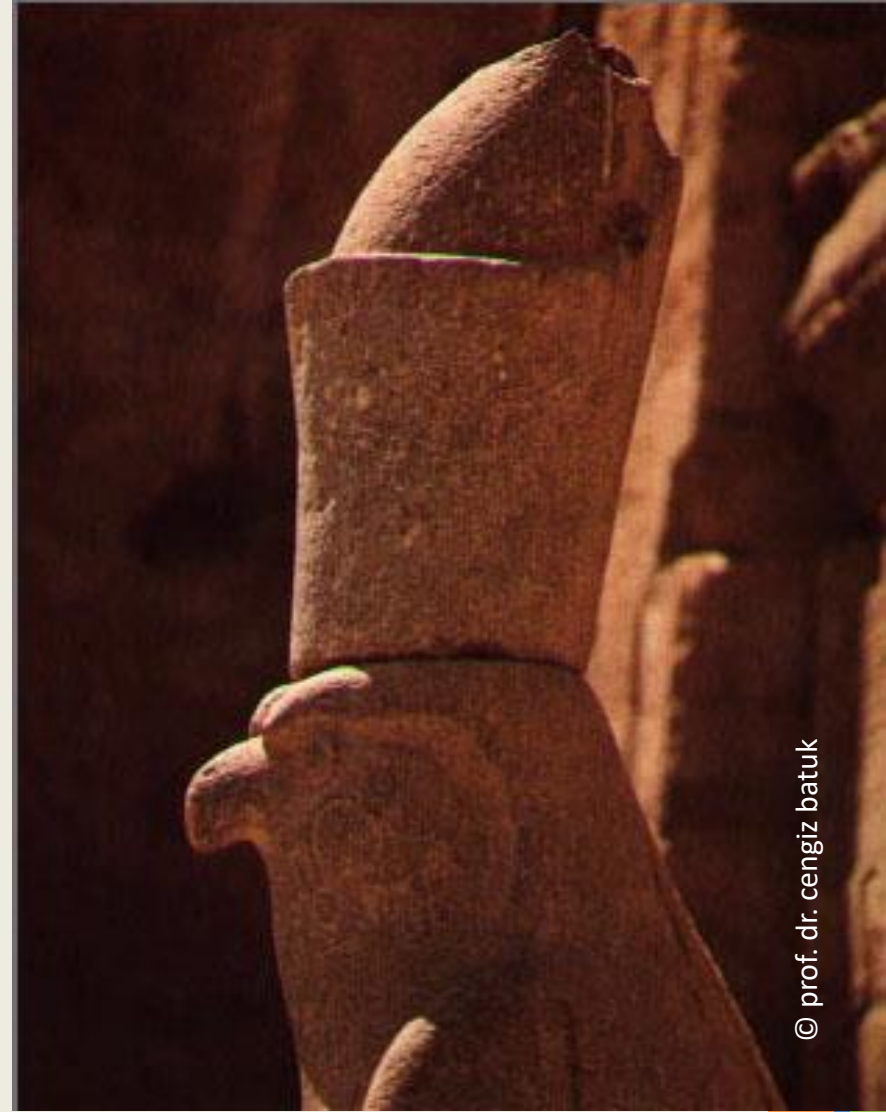
Tanrısai tabiatlarını korumak için kızkardeşleriyle evlenirdi.

Firavunlar mabette Baba tanrının karşısındaki yegane tanrısai güç olarak yer alırlardı. Bu yüzden de ibadetleri onlar yönetirdi. **Rahipler onun vekili kabul edilirdi.**

Mısır'da kral tanrının temsilcisi değil, kendisi bizzat tanrıdır. Yaşarken **tanrı Horus** öldükten sonra da **Osiris** oluyordu.

Mısır'da güneş-tanrı Re geleneğe göre Mısır'ın ilk kralı olduğu gibi "Atum" adıyla dünyanın yaratıcısı olarak biliniyordu. Heliopolis adının da gösterdiği gibi Re kültünün en önemli merkeziydi ve olasılıkla Osiris kültüyle güneş-tanrı kültünün karışıp birleşmesi burada gerçekleşmişti. Mısır tarihinde firavunların törensel unvanlarının içine yazıldıkları kartuşlarda kralın Re'nin oğlu olduğunu gösteren bir taht adının bulunmasının nedeni budur.

Heykel üzerinde Firavun Khafre'nin başını korurken gösterilen Horus (Şahin), Horus'un Re ile özdeşleştiğini ve krallığın Re ile bağlantısını gösterir.

© prof. dr. cengiz batuk

HORUS

- Sfenks'in koruduğu görkemli Gize piramitleri herkes tarafından bilinmektedir. Gize piramitleri IV. Hanedan, yani Hristiyanlık çağından önceki üçüncü bin yıldan; Sakhara pirsmitleri ise V. ve VI. Hanedanlar döneminden kalmadır. **Krallık piramitinin çevresinde kraliçe ile kral ailesi üyelerinin küçük piramitleri ve kimi özel kişilerin adına mastaba denen mezarları bulunur.**
- Zaman geçtikçe piramitler giderek ufalırlar, mastabalar ise giderek büyürler. Eski imparatorluğun sonuna doğru orta ve yeni imparatorluklar boyunca cesetler, daha iyi korunabilirler düşüncesiyle, yeraltı mezarlıklarına yerleştirilmişlerdir.
- Ölünün sonradan yaşamasını sağlamak için mezarının içine, fakat öncelikle mumyasını içerenden başka bir mezarın içine heykeli dikiliyordu.
- Ölünün sonradan yaşaması yetmez; öte dünyada mutlu olması gerekir. mezara yiyecekler, inci gerdanlıklar v.s. gibi ziynetler, fildişinden oyulma tuvalet eşyası da konur.
- Heykelcikler kabartma olarak yerleştirilir: Bunlar, odalık görevi yapacak olan giyimli veya çıplak kadınlar; köleler, eğer sert bir Tanrı ölüden ağır, güç işler isterse onun yerini alacak olan kişilerdir.

Idealized portrait
of the deceased

Red straps usually
indicate a member
of the priesthood

the neck with a stick, and a queen whose face was so well stuffed with pads of linen that it broke away from the rest of her head. The interior of the coffin could be richly decorated with gods of the underworld, while the outside could be ablaze with colourful hieroglyphs of spells destined to help the dead person in the the kingdom of Osiris.

Sun disc

Sky goddess Nut

Falcon

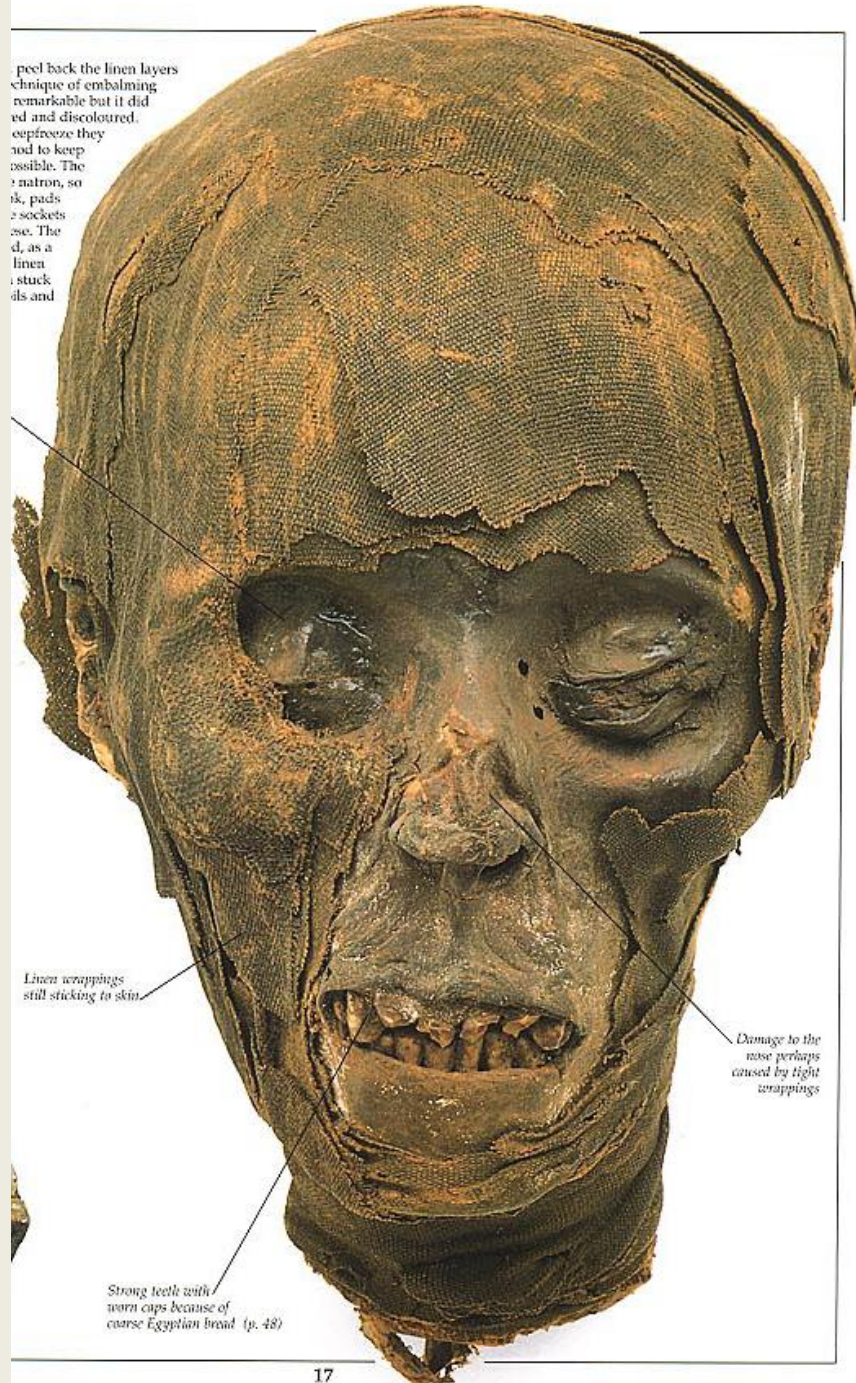
Linen protects body

Spells written in hieroglyphs

Linen
still s

batuk

peel back the linen layers
 technique of embalming
 remarkable but it did
 ed and discoloured.
 eepfreeze they
 not to keep
 ssible. The
 natron, so
 k, pads
 sockets
 se. The
 d, as a
 linea
 stuck
 als and

Linen wrappings
 still sticking to skin

Damage to the
 nose perhaps
 caused by tight
 wrappings

Strong teeth with
 worn caps because of
 coarse Egyptian bread (p. 48)

